

ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТОК СТАБІЛІЗАЦІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Розглянуто проблеми функціонування і розвитку Стабілізаційного фонду України в умовах розгортання економічної кризи. Проведено аналіз основних фінансових показників його формування і використання. Обґрунтовано необхідність і розроблено принципи розвитку Стабілізаційного фонду країни в умовах розгортання економічної кризи.

Ключові слова: стабілізаційний фонд, економічна нестабільність, фінансові ресурси, принципи формування стабілізаційного фонду.

Pidgurska O. FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF STABILIZING FUND IN UKRAINE IN ECONOMIC INSTABILITY

In the article the problems of functioning and development of the Stabilizing fund of Ukraine are considered in the conditions of development of economic crisis. The analysis of basic financial indexes of his forming and use are conducted. The analysis of the financial filling of the Stabilizing fund of Ukraine is conducted, outlined task of fund functioning. Certainly basic problems in development of Ukrainian stabilizing fund in the conditions of economic instability.

Keywords: stabilizing fund, economic instability, financial resources, principles of formed stabilizing fund.

JEL classification: G010, G280, G380.

Постановка проблеми. У складний період економічних і політичних деформацій у нашій країні актуалізується роль держави в регулюванні економічних процесів та пошуку нових напрямів формування інституційної основи фінансових відносин. Ключовою стає роль держави внаслідок впливу таких факторів, як глибокий економічний спад, військові дії на Сході України, стрімка девальвація національної валюти гривні, надмірне зростання фіктивного капіталу, відірваність фінансового сектору від реального сектору економіки України. Унаслідок цього доцільним є впровадження антикризового регулювання економіки країни і пошук сучасних методів подолання наслідків економічного спаду на національному рівні. Посилюють актуальність і потребу проведення якісно нових змін у структурному реформуванні економіки України євроінтеграційні процеси та швидкі інноваційні зміни в роботі фінансових систем на глобальному рівні. Своєчасне включення України в ці процеси потребує пошуку нових підходів до подолання кризових явищ і вдалої адаптації кращого світового досвіду щодо відновлення функціонування національної економіки на новому етапі свого розвитку. Одним із заходів щодо попередження і подолання кризових явищ в економіці країни є формування важливого антикризового стабілізатора економіки в умовах сучасної циклічності і турбулентності, а саме стабілізаційного фонду держави [фонду суверенного (національного) добробуту]. Фінансові ресурси стабілізаційного фонду відіграють важливу роль антикризового стабілізатора економіки, а його кошти мають бути спрямовані на підтримку побудови інноваційно-інвестиційної моделі розвитку національної економіки, стабілізації діяльності реального сектору економіки країни,

упровадження інноваційних технологій у процесі реформування економічних та фінансових відносин у нашій країні.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Проблематика наукових досліджень у сфері формування і функціонування Стабілізаційного фонду країни є інтересом відомих науковців і практиків як в Україні, так і за кордоном. Започаткували наукові дослідження у сфері вивчення процесів заощадження фінансових ресурсів і формування спеціальних накопичувальних фондів такі відомі вчені, як Дж. Кейнс, Й. Шумпетер, П. Кругман, Дж. Стігліц та інші. Розвиток їхніх наукових здобутків відбувся у працях українських учених-економістів, серед яких відзначимо М. Туган-Барановського, В. Гейця, А. Гальчинського, І. Запатріну, І. Іголкина, О. Лапко, О. Плотнікова, К. Савченка, А. Козоріза та інших. Разом з тим у сучасних умовах розгортання економічної кризи і стрімкого реформування фінансового сектору економіки країни ґрунтовних досліджень потребують процеси відновлення функціонування стабілізаційного фонду країни, пошук джерел фінансових ресурсів для його наповнення і впровадження нових принципів формування та розвитку, зокрема з урахуванням кращого світового досвіду функціонування таких фондів і грамотного й гнучкого його адаптування до ризикових умов діяльності національної економіки.

Метою статті є вивчення проблем функціонування і розвитку Стабілізаційного фонду України в умовах розгортання економічної кризи, аналітична оцінка основних фінансових показників його формування і використання, обґрунтування потреби і розроблення принципів розвитку Стабілізаційного фонду країни в умовах розгортання економічної кризи.

Виклад основного матеріалу. Пошук сучасних форм і методів відновлення ефективного функціонування національної економіки в умовах реформування фінансового та реального її секторів спонукає науковців і практиків до дослідження можливостей розвитку стабілізаційного фонду країни та використання його ресурсів для інноваційно-інвестиційної моделі розвитку України. Світовий досвід показує, що саме стабілізаційні фонди або так звані державні резервні накопичувальні фонди стають потужною ресурсною підтримкою розвитку економічних процесів у періоди фінансової нестабільності. Зазначимо, що до 2005 року всі державні резервні фонди переважно називали стабілізаційними фондами. У сучасний період фонди державних фінансових резервів (незалежно від їхньої певної назви або цілей) у різних країнах світу мають загальну назву – «фонди суверенного добробуту» (sovereign wealth funds). Це поняття було вперше використано 2005 року [1] і стало широкоживаним і популярним із кінця 2007 – початку 2008 рр. [2]. Створення узагальненої назви для визначення економічного змісту функціонування фондів суверенного добробуту в міжнародній спільноті пов'язано з виокремленням особливостей створення і спеціальних завдань діяльності таких фондів.

За даними дослідження Д. О. Дем'янчук, до основних завдань діяльності фондів суверенного добробуту належать [3]:

- пом'якшення чинників кризових явищ і згладжування циклічних коливань економічного розвитку в перспективі;
- накопичення та збереження фінансових коштів для майбутніх поколінь;
- ефективне управління державними фінансовими активами і золотовалютними резервами;
- забезпечення протидії явищам макроекономічної нестабільності;
- потужна фінансова підтримка реалізації стратегічних інвестиційних та інноваційних проєктів.

Аналіз інформаційних електронних джерел показує, що прикладні дослідження діяльності фондів суверенного добробуту здійснюють також міжнародні фінансові організації, зокрема Міжнародний валютний фонд, Інститут досліджень фондів суверенного добробуту, Організація економічного співробітництва та розвитку та інші [4]. Так, фахівці Міжнародного валютного фонду (МВФ) визначають фонди суверенного добробуту як спеціальні інвестиційні фонди, які підпорядковані урядові з метою збереження зарубіжних активів держави для забезпечення довгострокових цілей її розвитку [5]. Аналітики Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) дотримуються погляду, що фонди суверенного добробуту є державним інвестиційним механізмом, який перебуває у власності уряду і фондований в активи в іноземній валюті [6]. Міжнародна робоча група із суверенних фондів накопичення багатства тлумачить їхню сутність як інвестиційний фонд, що перебуває у власності держави, переважно сформований із надлишків платіжного балансу, офіційних операцій з іно-

земною валютою, доходів від приватизації, профіциту бюджету та/або в результаті надходжень від експорту природних ресурсів [7].

Таким чином, відзначимо важливе значення фондів суверенного добробуту як інвестиційного фінансового ресурсу, який є в розпорядженні держави і може бути використаний у періоди розгортання кризових явищ та фінансування нових перспектив розвитку національної економіки.

Дослідження відомих зарубіжних фахівців підтверджують, що фонди суверенного добробуту – це втілення ідеї державних накопичень, оскільки кошти цього фонду – суттєвий фінансовий резерв для подолання дестабілізуювальних наслідків кризових явищ, а також мали б спрямовуватися на формування нової моделі розвитку економічних процесів, заснованих на впровадженні інноваційних технологій у фінансовій сфері, та сприяння виходу на нову модель розвитку національної економіки на засадах її інституційного і структурного реформування.

Звернімося до витоків створення Стабілізаційного фонду України, проблем його функціонування на сучасному етапі та перспектив подальшого розвитку.

Першочергово в період першої хвилі економічного спаду 2008 року в Україні Стабілізаційний фонд було запроваджено у складі державного бюджету на виконання Закону України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» [8]. Цей Закон спрямований на забезпечення конституційних прав громадян, гарантування економічної безпеки держави, мінімізації можливих збитків для економіки та фінансової системи України.

Отже, Стабілізаційний фонд України було створено як державний антикризовий фінансовий інструмент для пом'якшення впливу макроекономічних ризиків на економічні процеси. Кошти цього фонду мали формуватися за рахунок понадпланових надходжень від приватизації державного майна і цільового розміщення державних цінних паперів. У свою чергу, кошти Стабілізаційного фонду могли бути використані в установленому Кабінетом Міністрів України порядку за погодженням із комітетами Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності та з питань бюджету на визначені цілі.

Детально структуру, місце та цілі використання Стабілізаційного фонду з розрізі різних частин його формування представлено на *рис. 1*.

Таким чином, як видно з *рис. 1*, кошти Стабілізаційного фонду України мали використовуватися відповідно до потреб інвестиційного розвитку економіки країни на кредитування реального сектору економіки, підтримки фінансової системи і державної підтримки іпотечного кредитування та забезпечення житлом громадян. Проте аналіз напрямів використання коштів Стабілізаційного фонду України упродовж 2008–2012 років показує суттєву невідповідність реального спрямування коштів до потреб національної економіки і подолання кризових явищ у країні. Зокрема, видатки Стабілізаційного фонду було розподілено за 108-ма бюджетними програмами на загальну суму

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

12 млрд 46 млн грн, а освоєно 9 млрд 955 млн грн, або 82,6% передбачених обсягів. Динаміку доходів і

видатків Стабілізаційного фонду України за період 2008–2012 рр. представлено на *рис. 2*.

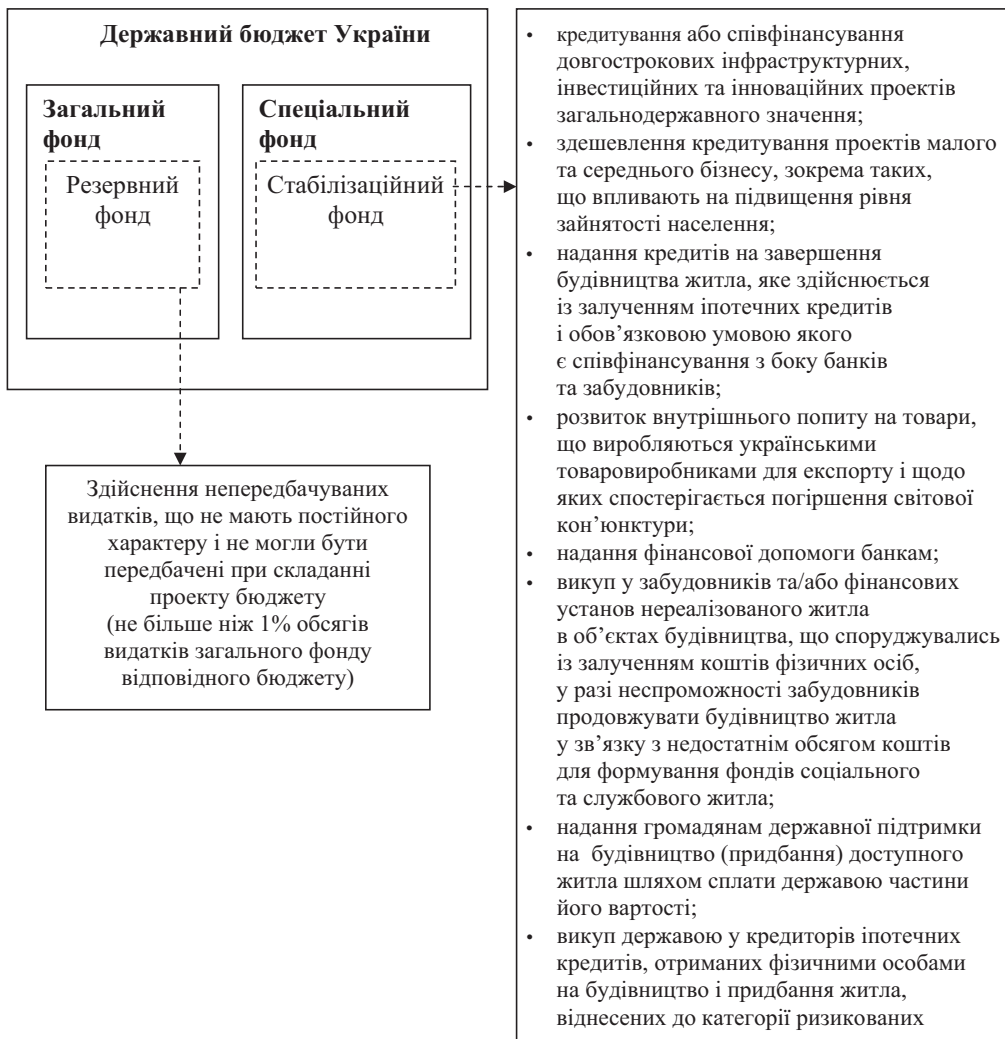

Рис. 1. Структура та цілі використання коштів Стабілізаційного фонду в Державному бюджеті України

Примітка. Розробка автора за даними [8].

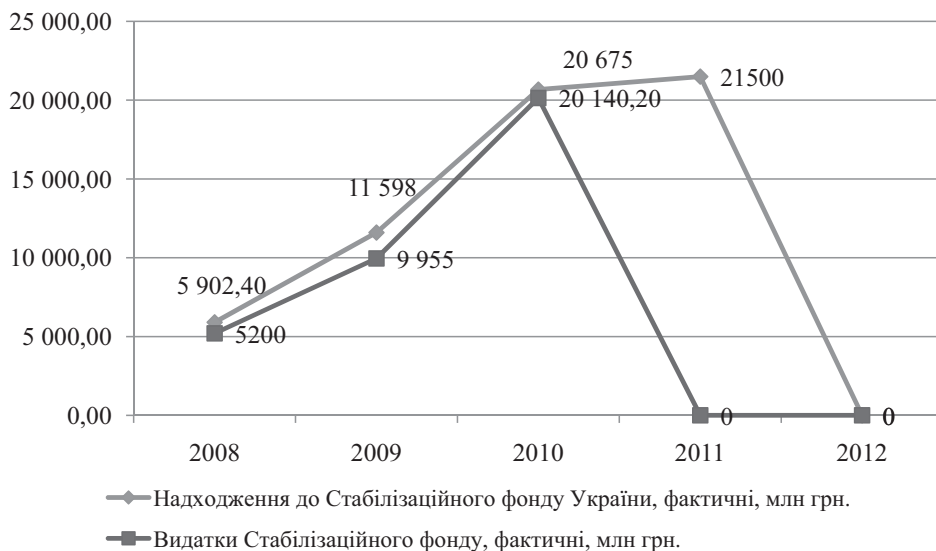

Рис. 2. Динаміка показників фактичних надходжень і видатків Стабілізаційного фонду України за період 2008–2012 рр.

Примітка. Складено за даними [9–11].

Отже, аналіз динаміки показників фактичних надходжень і видатків Стабілізаційного фонду України за період 2008–2012 рр. показує, що фонд активно наповнювався в час створення у 2008–2010 рр., натомість з 2012 року до сьогодні його резерви фактично не наповнювалися коштами. До того ж в умовах кризи, що охопила банківську систему і реальний сектор економіки, кошти фонду спрямовувалися урядом за напрямками, що не передбачені статтею 1 Закону України від 31.10.2008 № 639-VI «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України». Лише в серпні – грудні 2009 року Кабінетом Міністрів України тільки за напрямом «Інші витрати» прийнято 36 рішень на суму 1 млрд 439,7 млн грн, які за своєю суттю не відповідали меті створення Стабілізаційного фонду. Зокрема, 2010 року було заплановано наповнити Стабілізаційний фонд бюджету 2011-го на суму 21,5 млрд гривень, проте в Законі України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» це не було передбачено. Розмір стабілізаційного фонду був затверджений у сумі 0,0 млрд грн. Ці аналітичні дані свідчать про те, що фактично Стабілізаційний фонд в Україні, кошти якого були і є вкрай потрібними сьогодні, перестав функціонувати. Ці висновки невтішні з огляду на сьогоднішню ситуацію в економіці України та потребу її структурного реформування, а також порушення цільового використання коштів Стабілізаційного фонду як антикризового регулятивного і накопичувального фінансового механізму держави в період економічного спаду.

Висновки. Отже, за результатами досліджень, ключовими проблемами для розвитку і функціонування Стабілізаційного фонду України є:

- невизначеність постійних шляхів наповнення фонду в нормативно-правовій базі його функціонування;
- необґрунтоване розширення можливостей уряду щодо використання коштів фонду;
- раптове рішення щодо створення фонду на тимчасовій основі та ігнорування його розвитку в період посилення кризових явищ;

Список використаних джерел

1. Who holds the wealth of nations? [Електронний ресурс] / Andrew Rozanov // Central Banking Journal. – 2005. – May. – Vol. 15. – No 4. – Режим доступу : <http://www.centralbanking.com/central-banking-journal>.
2. The Brave New World of Sovereign Wealth Funds [Електронний ресурс] // University of Pennsylvania research. – 2010. – Режим доступу : <http://knowledge.wharton.upenn.edu/papers/download>.
3. Дем'янчук Д. О. Фонди суверенного добробуту як антикризовий стабілізатор економіки (світовий досвід та перспективи функціонування в Україні) / Д. О. Дем'янчук // Науковий вісник Академії муніципального управління. – 2013. – Вип. 1. – С. 184–192. – (Серія «Економіка»).
4. Sovereign Wealth Fund Rankings // <http://www.swfinstitute.org/fund-rankings>.
5. Global Financial Stability / International Monetary Fund Report / October 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfstr/2007/02/pdf/chap1.pdf>.
6. Підгурська О. Сутність та етапи розвитку фондів суверенного добробуту / О. Підгурська // Ефективна економіка. – 2012. – № 10.
7. What's a SWF [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.swfinstitute.org/what-isa-swf>.
8. Закон України «Щодо запобігання наслідків фінансової кризи та внесення змін до деяких законодавчих актів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/639-17>.
9. Інформація Міністерства фінансів України щодо виконання державного бюджету у 2008 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=197516&cat_id=197515.

- відсутність стратегічних цілей і принципів функціонування фонду;
- нецільове використання фінансових ресурсів фонду впродовж бюджетних років, зокрема для наповнення бюджетних прогалин, розширення можливостей уряду щодо використання коштів;
- відсутність єдиних і науково обґрунтованих принципів формування та використання фінансових ресурсів Стабілізаційного фонду.

До розв'язання поставлених проблем у практиці функціонування Стабілізаційного фонду в Україні слід поставитися з усією відвертістю і відповідальністю перед наступними поколіннями щодо розвитку національної економіки та подолання сучасних кризових явищ. Погляди науковців і практиків щодо перспектив функціонування та розвитку Стабілізаційного фонду України передбачають як сумніви щодо можливостей наповнення цього фонду коштами в період дефіциту бюджету, від'ємного сальдо торговельного балансу і високого рівня корупції економічної діяльності в нашій країні до розвитку перспектив формування цього фонду в період виходу країни з економічної кризи та перехід у фазу економічного піднесення в національній економіці. Потреба вдалого формування стабілізаційного фонду в перспективі посилюється також унаслідок євроінтеграції України і впливу на її економічні процеси глобалізаційних тенденцій та інноваційних перетворень.

Основними заходами в напрямі налагодження практики процесів функціонування Стабілізаційного фонду в Україні є розвиток теоретичних основ формування такого фонду і чітке нормативно-правове регламентування його діяльності, зокрема щодо джерел та методів наповнення, а також сфери цільового використання ресурсів, розроблення методологічних засад щодо ефективної організації функціонування такого фонду і чітке визначення його функцій у забезпеченні економічної безпеки держави, вироблення дієвих принципів управління коштами стабілізаційного фонду з урахуванням кращого світового досвіду та реального стану розгортання економічних процесів в Україні.

10. Висновки Рахункової палати щодо виконання державного бюджету на 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16728123>.
11. Звіт про виконання бюджету за 2009 рік [Електронний ресурс] / Рахункова палата. – Режим доступу : <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16724385>.

References

1. Who holds the wealth of nations? // Central Banking Journal. May. Vol. 15, No 4. (2005) Retrieved from <http://www.centralbanking.com/central-banking-journal>.
2. The Brave New World of Sovereign Wealth Funds / University of Pennsylvania research (2010) Retrieved from <http://knowledge.wharton.upenn.edu/papers/download>.
3. Demianchuk D. (2013) Funds of sovereign welfare as anticrisis stabilizer of economy (world experience and prospects of functioning are in Ukraine). The Scientific announcer of Academy of municipal management : Series «ECONOMY» Producing 1. – 2013, 184–192 [in Ukrainian].
4. Sovereign Wealth Fund Rankings (2016). Retrieved from <http://www.swfinstitute.org/fund-rankings>.
5. Global Financial Stability International Monetary Fund Report (2007) Retrieved from <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2007/02/pdf/chap1.pdf>.
6. Pidgurska O. (2012) Essence and stages of development of funds of sovereign welfare. Effective economy, Vol. 10 [in Ukrainian].
7. What's a SWF (2012) Retrieved from <http://www.swfinstitute.org/what-isa-swf>.
8. Supreme Council of Ukraine. (2008) In relation to prevention of consequences of financial crisis and making alteration to some legislative acts. Law of Ukraine, adopted on 2008, Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/639-17> [in Ukrainian].
9. Information of Ministry of finance of Ukraine is on implementation of the state budget in 2008 (2009) Retrieved from http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=197516&cat_id=197515 [in Ukrainian].
10. Conclusions of the Account chamber are in relation to implementation of the state budget on 2010 (2011) Retrieved from <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16728123> [in Ukrainian].
11. A report is on implementation of budget for 2009. Account Chamber (2010) Retrieved from <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16724385> [in Ukrainian].